

Kiss Benedek

Élettöredékek

NDK-s nászút, sváb lakodalom

Alighogy hazaértem Salgótarjánból, a havi gyakorlatból (ahol ugyan sok hasznomat nem vették, de nem is akarták), Tarcsay utcai kis szobánkban nemcsak Katim gesztenyeszínlombos szerelme várt, hanem egy jókora meglepetés is. 1966 nyarán voltunk még, alig házasságkötés után, s Kati egy fontos levéllel, az NDK-ba szóló meghívólevéllel fogadott. Ugyanis, ahogy akkor – utazás helyett – szokásos volt, a diákok, különösen a gimnazisták, levelezőpartnereket kerestek külföldön, részint nyelvgyakorlási céllal, részint világukat kitágítandó. Kati komolyan levelezett egy Konrad Kubald nevű, Rostock körüli diákkal, aki pár éve már járt Magyarországon, Katiék vendégeként, s apósomék minden elérhető jóval ellátták, Balaton-parti nyaralásra is elvitték. (Fénykép igazolja: ott ül a két fiatal a parton, mint két búbánatos, szárnyaszegett madár, s mindegyik magába mélyedten, maga elé bámul.) Konrad mezőgazdász-tanuló volt, idősebb is Katinál, s nem igazán tudtak – a nyelvi nehézségek mellett – miről beszélni. Nos, Konrad közben elvégezte iskoláit, s a Rostockkal szemközti Rügen-szigeten volt állása és lakása (olyan agronómusféle lehetett), s visszaemlékezvén, ekkor hívta meg Katit vizontlátogatásra, vagyis velem engem is. Így tehát mindez olyan volt, mintha „nászúttal” ajándékozott volna meg az ég. – Kiváltottuk útleveleinket, s 1966. nyár végén kiutaztunk az NDK-ba, vagyis Rostockba. Ott várt Koni, megismerték Katival egymást, és az összekötő kompjárattal átfurikáztunk Rügen szigetére. Először is Konrád lakására mentünk, ami jellegzetesen férfialbérlet volt, rendjét és berendezését illetően is. És meglepett, hogy egy egész rekesz sörrel várt barátunk – nálunk (értsd Magyarországot) bizony csak üvegenként vásároltuk. Szép idő volt, és Konrád, akinek volt egy prima motorkerékpárja, míg Kati elhelyezkedett és összeszedte magát, a csomagtartó ülésén elfuvarozott a tengerpartra. Nagy karlendítésekkel próbálta magyarázni, hogy az egész körülöttünk lévő mezőgazdasági területnek ő a gazdája. És mindenütt szépen gondozott földek voltak. De persze a tenger – az Északi-tenger – is hatalmas benyomást tett rám. Vize hideg volt, s a part közelében kinyitott ernyőkkel rengeteg medúza, tengeri csillag gyönyörködtetett. Konrád meg színpadias mozdulatokkal leguggolt a víz mellett, nagy kezével benyúlt, elkapott egyet, és csak úgy, nyersen enni kezdte. Biztatott engem is, hogy kövessem példáját, de bizony nekem ehhez semmi gusztusom nem támadt. – Aztán jártuk a környéket, s egy szomszédos községben kötöttünk ki végül: ott lakott, úgymond, Konrád menyasszonya, s mivel jó

szívvel is fogadott, és tágas házuk is volt, nála gyökereztünk le – egy „ordas” legénylakásnál bizony sokkal kedvünkre valóbb volt. Konrád odajárt hozzánk (és értünk), és bebarangoltuk a terjedelmes sziget jó részét, vadászkastélyoktól a különböző emlék- és kiállítóhelyekig. Egy alkalommal, egy meredélyekkel határolt tengeröbölnél kötöttünk ki, a vidék teljesen puszta és vad volt, s Koni után Katinak is fürödni támadt kedve. A víz nagyon hideg, legfeljebb 15-16 Celsius-fokos lehetett, s Kati azt mondta, hogyha egyszer eljutott a tengerig, nem hagyja ki, hogy egyet fürödjön – úszkáljon is benne. Én a partról is borzongva néztem (annál is inkább, hogy nem tudok úszni), de a vízben persze pancsikáltam, talán én is medúzát fogtam, s egy idő után, elunván, próbáltam lerázni kezemről a vizet és a nyálkát. Igen ám, de a jegygyűrűm, amit örököltem, nagy volt az ujjamra, s észre sem vettem, hogy leráztam róla a tengervízbe. (Csak később vettem észre, s egy kedvem szerinti vers is született az esetből.) Kati meg lúdbőrözve szállt ki egy kis úszkálás után, de így is elégedett volt vele, hogy nem hagyta érintetlenül a tengert. – Aztán volt a szigetnek beljebb sivatagos része is, azon átbumliztunk, s mivel Katinak volt egy kiskockás fényképezőgépe is, életemben először és utoljára „fölcaptam” fotósnak is, de hát nem sokat értek a készített felvételek. – Miután jól összevissza jártuk Rügént, Konrád fölhívta édesapjáékat, akik a hajdani császárvárosban, Moritzburgban laktak, s bekommendált bennünket, hogy őket is meg fogjuk látogatni. Így hát búcsút vettünk a szigettől, és komphajóval ismét átkeltünk a szárazföldre. A komp tágas, nagy járgány volt, s a fedélzetén velünk utazott vagy 20-25 fiatal, bizonyára diákok, jó része még lány, Katival érdeklődve néztük őket. Meglepett, hogy egészen másképp viselkedtek, mintha mondjuk hazánkbeliek lettek volna – fegyelmezettek, kulturáltak voltak, mégha láthatóan kirándulók, szabadabb „kötőfékre” fogottak voltak is. Ekkor, ebből az élményből kezdett motoszkálni fejemben egy téma, s miután hazautaztunk, sok minden „hozzárántásából” íródott meg egy fontos versem, a Magyarország. (Pár hónap múltán Dzsó is írt egy ilyen című, később nevezetessé vált verset, ami abban különbözött, hogy a Magyarország végén felkiáltójel volt.)

Aztán, ahogy szárazföldre értünk, bolyongtunk egy kicsit Észak-Németországban. Emlékeim homályosak, de mintha a lebombázott, még romos Drezdán is átutaztunk volna. De arra világosan emlékszem, hogy egy sörözőbe betértünk, mert nagyon meleg volt, s én fitogtattam fölszedett csekély német-tudásomat, s mikor a sorban rám került a sor, így rendeltem: Cvó bir – vagyis két sör. – Végül kikötöttünk Moritzburgban, ahol Koni szülei már vártak, s igazán kedvesen fogadtak. Egyszerű munkásemberek voltak, s beszédjüket még Kati is úgynnyira sem tudta megérteni, mint fiukét. Legnagyobb élményem talán az egész útról az a szörnyű, teli szájjal ejtett, szinte szó- és szöveggökös-ködésnek tűnő beszédmodor volt, ahogy kommunikálni akartak (és tudtak) velünk. Sokszor még álmodtam is róla később, de álomban se jöjjön elő! A városkában csatangolva aztán fölfedeztük a gyönyörű, gondozott tavat, és sokat időztünk a partján. (Otthon ebből is vers lett: az Egy becsempészett lap Pliniusz könyvéből.) – Ugyanabban az időben az egyetemünkről is utazott ki Rostockba (és Warnemündébe) egy vendégmunkás csapat, az én évfolyamomból, akik főleg történelem szakos hallgatók voltak, de köztük volt barátom, Dzsó is (aki erről

aztán több verset is írt). Ha igaz, a tengerpart közelében egy mély árkot kellett ásniuk, de legnagyobb élményük, amit huncutul emlegettek, a warnemündei nudistastrand volt, amit sokuk csak a tengerpart homokjába hasalva tudott szégyen nélkül elviselni. Dzsó persze itt sem tagadta meg magát! Emlékezett, hogy édesanyja mesélte: amikor apjával a háború elején Észak-Németországban vendégmunkásokként dolgoztak a hatalmas krumpliföldeken, fölfedezték, hogy a fürdőzők a tengerpart fövényén rengeteg sörösüveget hagytak maguk után szanaszét. Ők mindennap összeszedték, és elvitték az üvegvisszaváltóba. Ezzel sokkal több pénzt kerestek, mint krumpliszedő társaik. Kipróbálta, hátha megy ez most is. És ment, valóban. Míg a többiek ásták az árkot, ő könnyűszerrel jóval többet keresett, mint azok. Nagyokat nevetett rajta később is.

Mikor hazaértünk, újabb meglepetés várt. Gimnáziumi legjobb barátom, Énisz Péter, akivel négy éven át egymás mellett ültünk, nemcsak az iskolapadban, de a kollégiumi tanulóban is, házasodni készült, s meghívott esküvőjükre és lakodalomkra, Hartára. Harta régi sváb település volt a Duna mellett, s mivel a világháború után tőlük is többeket kitelepítettek Németországba, helyükbe gyalázatosan a Felvidékről őslakos magyarokat telepítettek át Magyarországra – Hartára is. A két etnikum teljes békeességben élt aztán együtt, úgyannyira, hogy Énisz Péter barátom egy felvidéki magyar lányt, Irénkét nézte ki magának még az általános iskolában, s egy év késéssel ő is Kalocsára került gimnáziumba, s attól fogva állandóan együtt sétáltak a Fő utcán és az Érsekkertben. Irigyeltem őket – első szerelmük volt, s megmaradt utolsónak is.

Péterékhez gimnazista korunkban úgy jártam nyaranta, mintha hazamennék – nagyon aranyos szülei voltak, s úgy fogadtak szinte, mint saját fiukat. Tudtak svábul, de már magyarul beszéltek, Péter is – az ősoket keresve – már csak könyvből tanulta a „hochdeutschot”. Megtanulta az ősi német betűket, s füzeteire, könyveire gót betűkkel is ráírta a nevét, az enyémmre meg az enyémet. Utánajárt családjá eredetének, s megtudta, hogy a Svájccal határos német területről vándoroltak be – s ezt tiszteletben is tartotta. (Taxi bácsi, latintanárnunk csak Énéasznek szólította.) Érettségi után a közgazdasági egyetemet végezte el, s mint a szerelemben és barátságban, ott is hűséges volt: visszament falujába, s végig ott élte le életét, különböző gazdasági vezetői pozíciókban. (Ezt nagyon becsültem benne, sőt irigyeltem is kicsit, mivel Akasztóra én már csak vendégként mehettem.) És most, a rügeni kirándulás után, készülhettünk Katival a hartai lakodalomra.

Úgy gondoltuk, hogy emlékezetesebbé tesszük magunk számára ezt az alkalmat, s mivel Hartának van hajóállomása (sőt hajós generáció is került ki innen), hajóval utazunk le. Úgy is lett, gyönyörű hajóját végén érkezünk meg Hartára, s mivel a község 2-3 kilométerre volt a Dunától, Péter barátom kocsival várt a hajóállomáson. (Elsők között volt édesapjának Trabantja a környéken.) Boldog találkozás után házukkal szinte szemben, nagynénjénél szállásolt el bennünket. De még micsoda szobát kaptunk! Ágyak, szekrények, és az egész berendezés a hagyományos sváb motívumokkal, sötétkék és sötét meggypiros színben ragyogott. Nem győztünk benne gyönyörködni! (Aztán Péternek szívére kötöttem, hogy ezt a /népművészeti/ kincset neki meg kell szereznie. Ő is úgy gondolta, s nagynénje halála után megvette az egész csodálatos berendezést, s ezt tartotta

meg vendégfogadó, ünnepi szobának.) Az esketés után, amire nemigen emlékszem, kezdődött egy nagy, erre szolgáló teremben a sokadalom-lakodalom. Kati is el volt ragadtatva, s nagyon jól éreztük magunkat. A hagyományos fúvós (sramli) zenekar szolgáltatta a zenét, nagyon sok hagyományos népi táncsal, amit, mi persze, ki kellett hagyjunk, de gyönyörködtünk benne, s igazán nagy mulatság volt hajnalig. Én a „gangan”, a szabad ég alatt nagyokat beszélgettem az összes hivatalos kalocsai diáktárrsal, s Kati Irénnel is (bár nagyon lefoglalták) jól összejött. Főleg finom német sört ittunk, s utána már csak arra emlékszem, ahogy a csodálatos „sváb szobában” felébredek. Aztán persze vonattal – körülményesen: kunszentmiklósi átszállással – utaztunk haza, de Péterrel, Irénnel mindmáig megmaradt jó barátságunk. Én, mint afféle „csavargó”, többször kötöttem ki náluk, de mint gimnazistatalálkozó, többször fuvarozott Péter Kalocsán is, s többször tudtunk találkozni nálunk, Pesten is. S édesanyja, a drága Katika néni emlékét, aki sokáig élt, ugyanúgy őrizem, mint édesanyámét.

Diplomázás, Virág születése. Munka és munkahely-keresés

1966 végén és 1967 elején írtam meg az ELTE-n a szakdolgozatomat, mégpedig Nagy László dalai és dalszerűsége volt a téma. Ekkor már szívesen látott vendég voltam a költő Dunára néző, óbudai lakásában, s a beszélgetésen túl a Széchényi könyvtárban is sokat olvastam indulásáról és a dal (és népdal) műfajiságáról. De persze a legfontosabb és leglenyűgözőbb az 1965-ben megjelent, áttörő sikerű verseskötete volt: a *Himnusz minden időben*. És verseim első igazi kritikusanak is őt tekintetem, mert nemcsak én olvastam őt, de az én (egyre fontosabb) verskísérleteimmel is „boldogítottam”. Sokat segített, s pár év múlva első kötetem megjelenítésében is döntő szerepe volt. De ekkortól datálhatom a három nagy folyóiratban való meg-megjelenéseimet is (az elsőként számon tartott 1966-os *Új Írás*-beli közlésem, de hamarosan a *Kortársban* és az *Élet és Irodalomban* is megjelenhettem a vidéki folyóiratok mellett). Am akkor a legfontosabb cél szakdolgozatom tető alá hozatala volt. Sokat foglalkoztam vele, de időre sikerült is befejeznem. S mivel gépelt formában kellett leadnom (bíráló tanárom a jóemlékű Koczkás Sándor volt), meg kellett oldani ezt is. (Akkoriban bizony nem volt általános az írógép tulajdonlása sem.) Végül drága anyósom szerzett kölcsönben írógépet a munkahelyéről (nagyvállalatnál volt pénzügyi osztályvezető), s munka után, több napon át maga gépelte le, diktálás után, az egész anyagot. Ami tennivaló még volt a diplomaért, azt játszva teljesítettem.

De ennél fontosabb dolog is történt életünkben. 1967. július 8-án megszületett Virág nevű kislányunk. S a „hogyan” illetően nem is történetelt másként akkori helyzetünkben, mint ahogy történt. Én akkor is későn feküdtem le, mint ahogy máig is, s a kinyitott kettős kanapén kívülről aludtam. Amikor Katira hajnalban rájöttek a fájások, eszébe se jutott, hogy engem ébresszen fel, hanem rajtam át lépve édesanyjának szólt. Így ő vitte be a kórházba, s én 11 óra tájban arra ébredtem, hogy cseng a telefon. Kati értesített, hogy túl van és jól van, azaz jól vannak, mert megszületett a kislányunk. Persze azonnal rohantam a kórházba, üvegen át meg is mutatták a kis (és Kiss) Virágot, de hiába, a nagy eseményről lemaradtam.

Így számomra az maradt a nagy esemény, amikor pár nap múlva Katival együtt hazahoztam őket a Tartsay Vilmos utcába. Hát, bizony, nagyon szűken voltunk, a kis gyerekágy csak a hallban fért el, de a kislány aranyos volt, együtt örültünk neki. Éppen ezért rendszeresen nézegettük az apróhirdetéseket, hogy valami jobb megoldást találjunk. Szinte, mint a mesében, akadt is hamarosan egy számunkra ideálisnak tűnő ajánlat. Apósoméék ragaszkodtak hozzá, hogy a közelükben maradjunk, s egyszer csak akadt egy megkezdett társasházi építkezésen, OTP-kölcsönrel készülő, átadó másfél szobás lakás, közel, a Böszörményi útról nyíló kis utcácska, a Szoboszlai utca végén. Pesterzsébeti fiatal pár fizetett be oda egy épülő másfél szobás lakásra, de mivel Erzsébeten hamarabb beköltözhető lakáslehetőségük akadt, ettől szerettek volna megválni. Érdekes módon népművelők voltak, a Csili Művelődési Házból, s fillérre elszámoltak az addigi költségeikről. Hihetetlen volt, de igaz volt. Hogy ez ilyen szerencsésen megoldódott, már csak össze kellett szedni kölcsönökből az eddigi költségeket, és OTP-n keresztül felvenni részletekben a szükséges továbbiakat. Ezekben apósoméék és a rokonság segítségére számíthattunk. Hogy ez ilyen szerencsésen megoldódott, már csak ki kellett várni az új ház, benne a lakás átadását, ami a házsor végén, a III. emeleten készült, egy nagy panorámaablakkal a körbefogott, jókora zöld „szigetre” nézően, amiről tudható volt, hogy sosem fogják beépíteni.

Én abban az időben barátaimmal – nem csak a Kilenckekkel – gyakran jártam a szerkesztőségeken kívül olyan szórakozóhelyekre, ahol többen és rendszeresen össze szoktunk jönni, találkozni, beszélgetni. A központ magától értetődően az akkor viruló Fiatal Művészek Klubja volt, ahol minden művészeti ágból mi, fiatalok, de idősebbek is szép számmal, rendszeresen szórakoztunk egy-két üveg sör mellett, s ugyanakkor irodalmi esteknek, kiállításoknak és ritka hangversenyeknek is helyet biztosító helyszíne is volt. Akkoriban, úgy emlékszem, Okányi Kiss Ferenc volt az igazgatója, de pár év múlva már Temesi Feri, a Szegedről Pestre szabadult tehetséges fiatal író. S emlékezetes, hogy nekem is volt két estem is ott. Először egy saját költői est, amit Szabó Gyula, a neves színész produkált, mégpedig ingyen (és ezt csak nekem), a közös kunsági származás miatt, mint földinek. Pár év múlva meg, Nagy László halála után, Hegedűs D. Géza közreműködésével, az én szerkesztésemben csináltunk egy szép Nagy László- emlékműsort. – Aztán, ohó, meg ne feledkezzem az Eötvös Klubról, ami ekkor a Károlyi utca sarkán, egy kávéházi pincerendszerben üzemelt, s vezetője egy barátunk, az akkor végzett Rózsa Endre lett. Itt is változatos programok adódtak, de ami lényegesebb volt: itt játszott az akkortájt alakuló zenekarok közül a nevezetes Omega. Sört lehetett kapni, s a „csaposfiú” meg Kovács Pisti fiatalabb barátunk volt, a *Kilenckeből*. S a zenés esti szórakozások mellett hamarosan sor került az *Elérhetetlen föld* költőinek (személyenkénti) előadói és felolvasási estjeire is. Sikeres akció volt ez is, s minden estet korábbi professzorunk, Czine Mihály vezetett be.

Szinte szemközt volt a Fiatal Művészek Klubjával (az akkori) Népköztársaság útja és Bajza utca sarkán az Újságíró Klub, ott is meg-megfordultunk. A Bajza utcában meg egy másik sarokházban székelte az Írószövetség, s bár még nem voltunk tagok, látogattuk a rendezvényeiket. No meg persze a New York Palota, az akkori Hungária Kávéház! Ide sok író és íróska járt, a régi kávéházak miliójét

árasztotta – ilyenek lehettek a háború előtti nevezetes pesti kávéházak. A körút és a Dohány utca sarkán, szemben az örökké játszó Híradó mozival, lengőajtón át lehetett bejutni magába az épületbe, ahol hatalmas, kupolás belső tér fogadta a látogatót, a mennyezeten Lotz Károly klasszikus freskóival. A földszinten volt a presszó és a kis, márványtetejű asztalkákkal berendezett tulajdonképpeni fő üzletrész (itt egy fekete mellett több író tudott napokon át dolgozni), s a vége egy karzatos részbe torkollott, ahol nagyobb asztalok is voltak – ez volt az emelet, ahol ha többen összejöttünk az antológiatársaságból, általában üldögéltünk. Hogy mennyire bensőséges hely volt, semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy a főpincér, aki mindenkinek csak „Fodor úr” volt, kisebb kölcsönöket is hajlandó volt adni, ha valaki – akit persze szintén névről ismert – nem tudta még a kávéját sem kifizetni. Ugyanakkor a kávéháznak még volt egy alsó szintje – tulajdonképpen a szíve –, ahová már nevesebb (és játékos kedvű) írók jártak, ott is étkeztek. Ez volt a „mélyvíz”, ahová csak kiváltságosok mehettek. Csurka Pista, Végh Tóni, Csukás Pista, Réz Pál, Abody Béla és ilyenek, akik hatalmas kártyacsatákat vívtak napról napra, s persze gyakori vendég volt Zelk Zoltán és Kormos Pista is. Szinte mindnyájan rögzött lóversenyzők is voltak, itteni állandó hazardjátékuk meg az ún. „lehúzás” vagy más néven „smen” volt. Ez egy gyerekesen egyszerű játék, amihez sok papírpénz szükségeltetett, ugyanis mindegyikőjük előhúzott (vagy fölfordított) egy bankót, s akinek a rajta lévő száma a legnagyobb volt, az zsebelte be az összes többiét. Napról napra nem fogytak ki a játékból, és csak nagy nehezen fogadtak be maguk közé idegent. Ilyen volt mégis a prózaírónak indult Módos Péter közülünk, de neki is hosszabb idő (és sok pénz) kellett, míg befogadták. – A palota körütra néző oldalán pedig sok kiadó és szerkesztőség irodái voltak találhatóak. Itt dolgozott, és itt ismertük meg a legizgalmasabb költőt, a „pulóveres szerkesztőt”, Kormos Istvánt. Ő találkahelynek is használta a kávéház presszóját, lévén, hogy az emeleten, a Móra Ferenc Könyvkiadóban volt a munkahelye, s szerzőit leginkább ide vitte le tárgyalni. Ez történt velem is – többször levitt oda, és mindig ő fizette a cehtet. – Persze nem feledkezhetem meg két szolidabb találkozóhelyünkről sem. Egyikük az egyetemhez közel eső Bajtárs kisvendéglő – mostani neve, ha jól tudom, Rézkakas. Ide legtöbbször sörözni, randevúzni jártunk. Közelsége (és patinája) miatt természetesen nemcsak mi látogattuk, de több más egyetemista társunk is. Úgyannyira, hogy az utánunk szerveződő Alkotókörnek is – melynek vezetője Mózsi Ferenc barátom volt (Sánta Ferenc legidősebb fia) – ez lett a találkozóhelye. Ebben szintén kvalitásos író-költő emberkéek jöttek össze, akik még a hajdani *Tiszta szívvel* is megpróbálták életre kelteni, s többségük később szép irodalmi pályát futott be. – Végül kihagyhatatlan az Erzsébet körúti Erzsébet söröző (igazából tágasabb presszó volt), ahová fogalmam sincs, hogyan vetődünk, de 1967-ben itt véglegesítettük antológiánkat, az Elérhetetlen föld anyagát. Mindnyájunk közreadta azokat a verseket, amiket az antológiába szánt, s közösen, mindegyikünk szavazatával rostáltuk meg azt, versről versre menve. Nem lehetett szigorúbb hivatali cenzor annál, ahogy mi ítélkeztünk egymás írásai fölött. Bizony sokunk sok verse fönnakadt a „rostán”, míg kialakult könyvünk végleges formája. Utána már csak a hosszas hivatali huzavona (de nevezhető bátran packázásnak is), ami következett.

Ám nem csak szórakoztunk és presszóztunk, hiszen anyagilag legtöbbször nagyon szegényesen álltunk. Az én forrásaim a pár száz forintos ösztöndíj, az eladott menzajegyek ára és az Irodalmi Alaptól (Földeák János!) kapott, ugyan-csak szerény segély volt, s ritkásan egy-egy közölt vers honorárium. Otthonról, édesanyámtól nem kértem támogatást, sőt, nála hagytam az akkor még járó gyerektartási díjat. Így jutottunk végül a nagy fejű, nagy testű és minden hájjal megkent újpesti csibész barátommal, Szalai Palival arra a gondolatra, hogy valamit tennünk kell. (Súlyos teste ellenére kiválóan futballozott, s neki is irodalmi tervei voltak.) Teli volt mindig ötlettel, s engem tekintett legjobb barátjának. Egy nap kiment az újpesti rakodó pályaudvarra, s szerzett ott éjszakai vagonkirakó munkát mindkettőnk számára. Az ott kapott hatalmas szívlapátokkal szemet kellett kirakodnunk a teli vagonokból, s ha végeztünk, azonnal fizettek. Bizony, a kis klottgatyában is megizzadtunk és jól elfáradtunk. Ez hetente 1-2 alkalommal addig ment, amíg egyszer darabos-poros meszet kellett volna kirakodnunk. Erre már barátom is azt mondta: Nem! – Így hát más után kellett néznünk. Nyár lévén, dinnyeszezon volt, Palinak ismét jó ötlete támadt. Kiment a Nagycsarnokba, beszélt a kofákkal, szállító sofőrökkel, s hamarosan azt vettük észre, hogy egy teherkocsi rakodói vagyunk. Esténként nekivágtunk a főként Alföldön lévő dinnyeföldeknek, ahol nagy kupacokba rakva várt ránk a leszüretelt gyümölcs. Barátom jóval erősebb testfelépítésű volt, mint én, s engem mentesítve mindig a nehezt vállalta a munkának. A dinnyerakásokból a sokszor 10 kg fölötti dinnyéket is ő dobálta föl a teherkocsi rakterébe, én meg ott elkapdostam és elhelyeztem őket a platón. S ha megtelt, mi is ott kuporogtunk hazafelé is a dinnyerakás tetején. Gyönyörűek voltak onnan az éjszakák, és még egy vihar is elkapott bennünket egyszer. Mégpedig a tervezett utolsó utunkon. Még mikor javában raktuk a kocsit, föltűnt tőlünk nagyon messze, a látóhatár szélén az összevissza csapkodó villámlás. Az alföldi nagy éjszakában lévén, a dörgés kezdetben még el sem ért hozzánk. Ám lassan-lassan egyre közelebb ért, mintha a sötét égbolt nyitogatáshunyorgatta volna tüzes szempilláit, aminek pillanatnyi fényénél körben föl-föl káprázott az egész határ. Csodálatos volt, s én, mint kiskunsági születésű, sem láttam ilyet még a magyar rónán. Mikor aztán végeztünk, megeredt a zápor is. De nem zápor – vihar volt az, hatalmas tűzcsóvákkal és dörgésekkel. Tökig elázunk, s összekucorodtunk a kocsifedél szélárnyékában. Mire Pesten a csarnokba értünk, persze már csillagos volt az ég.

Szalai Pali meghatározó, sőt megnyerő egyéniség volt, érdekes módon nőügyekben is mindig elérte célját, noha korántsem volt hódító alakja. Még gimnazista korából volt neki egy jóval fiatalabb barátnője, aki rajongott érte – közel laktak egymáshoz, közeli panellakásokban –, akit barátom menyasszonyának tekintett, s aki tabu volt számára is. Az egyetem végeztével, mikor már „Gobó” is, vagyis Lengyel Magdi, esztétika szakon fölkerült az ELTE-re, össze is házasodtak. Előtte viszont, mivel szülei napközben gyárban dolgoztak, sokszor jártam náluk és „Gobóéknál” is, ahol sörözéssel, magnózással víg diákéletet éltünk. (Házasságuk a hosszú mátkaság ellenére nem sikerült. Gobó nehezen viselte Pali felügyeletét és természetét, amit akkor ismert meg igazából. Egyre többet ivott, megjárta az ideggondozó intézetet is, míg végül – nagyon fiata-

lon – véget vetett életének. De 1967-ben, mikor befejeztük az egyetemet, előbb ott álltunk mindketten (és még nagyon sokan, végzősök), hogy hogyan tovább. Az ELTE-végzettséget ugyanis – előtte is, utána is – többen „ugródeszkának” tekintették a legkülönfélébb kulturális munkahelyekhez, és csak egy részünk lett középiskolai tanár. Sokan mentek újságírónak, szerkesztőnek; a népművelés és könyvtár szakosok közül kiemelt moziüzemek igazgatójának álltak, és a Színház és Filmművészeti Főiskolán meg egyenesen szinte elvárás volt az előző diploma, s többen lettek rendező, dramaturg vagy operatőr hallgatók. Legtöbben mégis írók, költők lettek később, de a mi évfolyamunkba járt – utólagos képzésként – Szakonyi Károly és Kertész Ákos is például. Szalai Palival (és Utassy Dzsóval) mi sem akartunk tanárok lenni, hanem az irodalmi életben képzeltük el jövőnket. De egyelőre állást, munkahelyet kellett keresnünk.

Másfél éves nevelőtanárkodás

Az 1966-ban történt házasságkötésem után az 1967-es év szintén meghatározó, mondhatni vízvonalas az életemben. Ekkor fejeztem be ugyanis tanulmányaimat, s az ELTE Bölcsészkarán jó minősítéssel megkaptam diplomámat (szakdolgozatomat meg kiemelték a legjobbak között). Mivel az újságírói pályáról már korábban lemondtam, s nem vonzott sem a tanári, sem a népművelési területen kínálkozó munkakör, Szalai Pali barátom ügyeskedése után egyszer csak nevelőtanárnak tudhattam magamat egy híres (és hírhedt) építőipari konglomerátum ipari tanuló nevelőintézetében. Kollégiumot nem mondhatok, mert az bizony más, mint az a munkásszálláshoz hasonlító, bár iskolai intézmény. Maga az épület emeletes, hosszú kockaépület, ahol 100-120 körüli létszámú ipari tanulót szállásoltak be, főként nyírségi és bihari kiskamaszokat, akik főként – egyebek mellett – kőműves- és ácsszakmát tanultak. Heti váltásban végezték tanulóidejüket, vagyis egy hét gyakorlati munka a vállalatok építkezésein (ahol leginkább segédmunkára használták őket), s egy hét elméleti, iskolai képzés, a szálláshelytől mintegy 300 méterre lévő, szintén emeletes iskolában. (A tanárokat, tanítókat néha helyettesíteni kellett, s erre meg minket, nevelőtanárokat kértek föl.) De a komplexum szinte legfontosabb része, ahol nekünk beosztás szerint az étkezéseket kellett „levezenyelnünk” (szó szerint!), a háromszög harmadik csúcsán, a mintegy 150 méternyire lévő étkezde volt. Ez jókora épület volt, négyszemélyes asztalokkal, s önkiszolgálóként működő tálcsás lebonnyolítással. A konyhán és a kiszolgálópult másik oldalán vagy 8-10 fiatal főzőasszony és konyhalány dolgozott, nem éppen a legsterilebb körülmények között, s bizony ki-kivetették szemüket a tanárookra, s főként ránk, nevelőkre. – Viszont képzelni lehet, hogy az étkezések megkezdésének jelére a kiözönlő, fegyelmezetlen és éhes kamaszok tolongásának és bizonyos rendben történő „kordában tartásának” biztosítása micsoda megpróbáltatást jelentett az egész akciót levezenyélő nevelőtanárnak. Szinte ez volt szolgálatunk legkritikusabb része.

De csak sorjában! A szeptemberi iskolakezdekor, a megbeszélte időben, megjelentünk Szalai Palival az intézetben, vagyis a diáktotthon nevelői szobájában. Ez a bejárattól nem túl messze, az otthonvezetői irodával szemközt, egy meglehetősen

tágas terem volt, íróasztalokkal, székekkel. Mintegy „fogadásunkra” megjelent az intézet vezetősége, úgymint N. István tanító-iskolaigazgató, K. János otthonvezető, B. Sándor nevelőtanár és párttitkár, valamint vagy öt-hat szimpla nevelő. Ott volt Réti elvtárs is, a 43-as Építő Vállalat képviselője, akiknek a legtöbb tanulójuk volt az intézményben – az egész iskolarendszert ugyanis különböző építőipari nagyvállalatok tartották fenn, ők finanszírozták, hogy biztosítsák jövőendő szakmunkásigényüket. Réti elvtárs egy üveg konyakot is hozott, s így egyre barátságosabbá vált a kölcsönös ismerkedés. (Az ilyen feltűnően tisztességes fogadtatásnak valószínűen az lehetett az oka, hogy Palival mi lehettünk az egyedüli egyetemest végzetek.) A jovialis és mosolygós iskolaigazgató pármondatos köszöntője után K. János otthonvezető szólt leendő munkánkról – a régi időkben „snájdignak” mondták volna alakját, annál is inkább, mert levitézlett katonatiszt volt, századosi rangban, gondozott, sötét bajusszal, s nagy problémát jelentettek számára mondjuk a suk-sükös szavak. Töredezett beszédében elmondta, hogy különösen a rendre, fegyelemre kell ügyelnünk, s a lakószobákban naponta így kell vizitálnunk, vagyis leginkább dresszírozást várnak el tőlünk. Ugyanis a hatágyas lakószobák szerint osztották ki a nevelőtanároknak a gondjaikra bízott gyerekeket, s ahogy mondta: a „körletrend”, a betört ablakok megcsináltatása (és hasonló) lesznek a legfontosabb elvárások velünk szemben. És havonta egyszer kell tartanunk számukra egy „nevelői órát”. – Én a hosszú emeleti folyosón az első három szobát kaptam, Pali barátom meg a következő hármat. A folyosó jobb sarkában volt egy elég tágas szoba a nevelőtanárok részére, ahol a szint nevelői leginkább tartózkodtak. A részletek s a többi tennivaló, úgymond, majd menet közben kialakul.

Nevelőtanártársaink, bár nem volt képzésük (amire, ahogy kiderült, nem is volt szükség), szimpatikusak és segítőkészek voltak. Napi munkabeosztásunk attól függött, hogy a gyerekek iskolában vagy a munkahelyen voltak-e, ennek megfelelően voltunk heti váltásban délelőttösök vagy délutánosok. És volt sorrend szerint az ügyelet, amikor a nevelő huszonnégyórázott, ő bonyolította le az ébresztőt és a takarodót, s amikor este 10-11 órakor elcsendesült az otthon, ő is lefekhetett ébresztőig az ügyeletes szobában. – Persze megismerkedtünk szobák szerint az ott lakó tanulóinkkal, s legelőbb is megválasztattam a hat fő közül egyet „szobafelelősnek”, s leginkább őáltala bonyolítottuk a napi dolgokat. De ennek nemigen volt foganatja – általában (köztük lévén) magamnak kellett a „körletrendet”, szobarendet és hasonlókat biztosítatnom. (Ilyen volt például, amin az elején csak mosolyogtunk, az ablaktörések rendezése, mert bizony szinte minden héten betörték egy-egy ablakot, s azt nekik kellett megcsináltatniuk. De még az ablakon lévő vitrázs függönyök precíz állása is téma volt az otthonvezetőnek.)

Pár hét után Szalai Pali barátommal úgy gondoltuk, hogy megpróbáljuk Utassy Dzsót is közénk hozni, aki a Hajógyárban helyezkedett el könyvtárosként. S Dzsó nem sokat gondolkodott – hamarosan ő is köztünk volt, s a folyosó végén kapott szintén három szobát, ahol jól el lehetett bújni. És ezen fölbuzdulván, úgy gondoltuk, megpróbálunk még néhány volt egyetemistatársat megnyerni, s együttesen hátha sikerül a tanulókért valamit tenni, mert bizony nagyon visszaéltek védtelenségükkel a vállalatoknál, s az otthonban való létük is mostoha,

mondhatni munkásszállón lakó sors volt, napról napra tengetett és igénytelen. S mit ad isten: hamarosan volt úgy, hogy öten is voltunk egyetemi kollégák (köztük Filosz is, vagyis Péntek Imre a *Kilencek* társaságából), de bizony a viszonyok maradtak megrögzötten a becövekelt régiek, mozdíthatatlanok – a „szocializmus” (és kádárizmus) nagyobb dicsőségére.

Én néhány alkalommal helyettesítettem az iskolában történelemórán, általában viszont a „gyerekeim” körében tartózkodtam, de bevallom: sem tanárnak, sem nevelőnek nem voltam jó. Vagy „haverkodtam”, barátkoztam, amit ők gonoszul kihasználtak, vagy ezeken begurulva kiabáltam velük – vagyis nem tudtam fegyelmet tartani, ami pedig az egyik legfontosabb elvárás lett volna. Előfordult például, hogy egy este az egyik szobámban számon kértem valamit, de olyan közönyös, érdektelen pofákat vágtak, hogy én meg viszonzásul úgy rájuk vágtam, elrohanva, az ajtót, hogy üvegbetétje rípiyára tört. Vagyis amit máskor rajtuk kellett számon kérnem (törött ablakok megcsináltatása), én is abba a helyzetbe kerültem. – Ilyen változékony, hektikus viselkedés ellenére azonban úgy érzem, „gyerekeim” szerettek, aminek jeléül tartottam, hogy a nemrég sugárzott „Tenkes kapitánya” filmsorozatnak az egyik pozitív kuruc hőséről formázták rám a „becenevet”: maguk között Buga Jakabnak hívtak. Én ezt büszkén viseltem. De emlékezetes maradt az is, ahogy március 21-én, névnapomon köszöntöttek. Előbb csak egyenként somfordált be a nevelőibe néhány kedves tanulóm kis saját ajándékkal, majd közületeleg is köszöntöttek valamennyien. Kissé megható volt az eset számomra, s én, úgy gondolom, megfelelően reagáltam. Szigorú arccal felsorakoztattam őket, s közületeleg átvonultunk a nem messze működő fagyizóba. Mindegyik kapott egy-egy háromgombócos fagyilatot az én kontómra. Ezen meg ők illetődtek meg, mert ilyesmi nem volt szokásos az intézményben.

De közben sok időt töltöttünk mi, nevelők, a földszinti tágas nevelőtanári szobában is, és sok mindenről beszélgettünk, de az 56-os forradalom, valamint leverése tabu volt. Ezek voltak a legnyugodtabb óráim az otthonban, nem politizáltunk. És itt tartotta Koncz János otthonvezető havonta egyszer a nevelőtanári „értekezletet”, ahol leginkább két kollégánk munkája volt a célpont, akik csinálhattak bármit – szerintem nagyon jó nevelők voltak –, nem úszhatták meg a megalázó értékelésüket. (A „levitézlett százados” egyébként alig-alig hagyta el szemközt lévő irodáját.) – Egyszer, egy békés délután fölmerült, hogy mivel többen is totóztak „maszekban”, vonjuk össze erőinket, s közös „pénzbedobással” alakuljunk egy kis totózó csapatná. (A futballhoz mindenki ért, s mindönkre ránk fért volna komolyabb nyeresemény.) Ez éppen akkortájt tetőzött, amikor az egyik tanuló – éppen az én gyerekeim közül – 13+1-es telitalálatot ért el. (Természetesen jó időre ez került az érdeklődés középpontjába.) Nekünk nem volt ilyen szerencsénk, pedig egyik társunk szorgalmasan töltögette hetenként a szelvényeket. Viszont engem és Szalai Pali barátomat annyira elkapott ez a játékszenvedély, hogy kutattunk mind újabb és újabb variációs lehetőségek és totókulcsok után. Olvastuk a *Sportfogadás* nevű „sárga újságot”, s megpróbáltunk „szisztematikusan” játszani. Ez aztán tüzelt és kitarott mindvégig, amíg ott dolgoztam. De a gyakorlatban is üztük a futballt a szomszédos füves futballpályán

a Szoc. Reál edzésein túl, sőt az iskola tornatanára összehozta és „edzette” az otthon futballcsapatát, akiket benevezett és játszattat a megfelelő diák bajnokságban, jó eredményeket is értek el. Engem pedig felkért a tartalékok edzőjének, akik szintén nagyon ügyes gyerekek voltak, s mint „második csapat”, úgy szerepeltek. Élvezettel csináltam ezt a dolgot, jó kis együttest alakítottam ki belőlük, de aztán elvette a kedvemet, hogy a tornatanár a legügyesebb játékosaimat többször is elszipkázta és vitte az „első csapatba”. (Totózós játékszenvedélyem viszont még sokáig, évtizedekre megmaradt, sőt fokozódott – életem fontos tevékenységévé vált – akkor is, amikor már régen fölthagytam a nevelőtanársággal.)

Egyik legnevezetesebb eset számomra akkor adódott, amikor – 1968. augusztus 21-én – a szovjetek bevonultatták a magyar csapatokat is Csehszlovákiába, az ún. „emberarcú szocializmus” igézetével kialakult kínos (másképp megreményt keltő) helyzet fölszámolására. Éppen ügyeletes voltam, délelőtt egyedül a nevelői szobában, aminek ajtaja, ablaka nyitva volt. Teljes letargiába és felháborodásba taszított a híradás, aminek feloldására egy jó ötletem támadt. Az intézet nem sokkal azelőtt szerezte be Kodály Psalmus Hungaricusának hanglemezét. Az ablakba tettem a lemezjátszót, s a legnagyobb hangerőre kapcsolva elkezdtem forgatni rajta a lemezt. Nem egyszer – háromszor-négyszer egymás után. A folyosón közben kaján, csúfondáros arccal többször elment a párttitkár. Nem jött be, nem szólt semmit, csak undok pofával bevigyorgott. Hát így éltem én meg akkor hazánk szégyenletes, szolgálalkú cselekedetét! Mert tudtam, hogy az ország romlatlan többsége drukkolt Dubcsekéknek.

A fegyelemtartással tanulóim között mindig problémám volt, még ha néhány nevelőtanártársam önzetlenül is sok segítséget nyújtott. De volt egy jól megtermett, csupa izom és destruktív gyerekm, aki az egyik szobát teljesen uralta, és számomra szinte teljesen kezelhetetlen volt. Napi gondjaim voltak vele, és bárhogy próbáltam büntetni, vagy rengetegszer a lelkére beszélni, semmit sem sikerült elérnem nála. H. Jánosnak hívták, és egyértelműen vezetésre termett alkat volt, amit lázadó kamaszként érvényesíteni is tudott – rossz irányba – társai között. Odáig fajult a helyzet, hogy egy kirívóan destruktív eset után kénytelen voltam levinni az otthonvezető „századoshoz”, aki már tudott a problémámról, és felhatalmazott, hogy egy következő ilyen alkalommal vigyem le hozzá. És lón. Az otthonvezető hol szigorúan, hol meg megnyerően – sok suk-sükkal – próbált beszélni vele, de semmit sem ért el: János leszegett fejjel, konokan hallgatott, több konkrét kérdésre nem volt hajlandó megnyilatkozni. Végül tehetetlenségében azt kérdezte tőle: – Mondd, fiam, tisztelsz te egyáltalán valakit is magad fölött? Engem például tisztelsz? – János fölemelte végre a fejét, és szinte farkasszemet nézve, végül határozottan megszólalt: – Nem! – A volt századost mintha fenékbe rúgták volna. De azért automatikusan kérdezte tovább: – És a nevelődet tisztelled? – Azt igen! – válaszolta szintén határozottan. Ekkor hirtelen egy jóleső, meleg hullám öntött el belül. Arra emlékszem még, hogy K. „elvtárs” kicsapással fenyegette meg tanítványomat, s ahogy irodájából kiszédelegettünk, János cinkosan rám mosolygott. S a továbbiakban tényleg kevesebb gondom volt vele. És bármennyire „rossz” nevelőtanárnak tartottak is (és magamnak is ez volt a véleményem magamról), tudtam, hogy ilyen „csillag-pillanatot” kevesen élhettek meg.

Közben zajlott az élet az intézetben, a nevelői szobában is, G. nevű, tót származású társunk fáradhatatlanul töltögette a totószelvényeket, kevés sikerrel. A párttitkár nevelő „elvtárs” meg egyre nyilvánvalóbban fúrta az otthonvezető „elvtársat”. És egyszer csak (1968 vége felé) új „elvtárs” került az intézetbe, akit ráadásul Kádár Jánosnak hívtak. Jó kiállítású, jól megtermett ember volt, aki a nevelőtanári szobában szokásos beszélgetések közben hamarosan előadta (sőt mutatta is), hogy hogyan kell az „ellenforradalmárokra”, a „fasisztákra” lőni, térdre célozva ártalmatlanná tenni őket, mert ő ezt csinálta 1956-ban. Mi, legtöbbször elborzadva hallgattuk. És „Kádár elvtárs” hamarosan átvette a szót az egész intézetben. És – mit ad isten! – fúrni kezdte az addig furkálódó párttitkárt. Ennek meg is lett az eredménye – nem sok idő kellett, hogy ő legyen az új párttitkár. De ez nem volt elég neki, alig melegegett meg alatta a szék, fúrni kezdte ő is az otthonigazgatót. Nem is eredménytelenül, mert – amikor már én nem voltam ott, de a barátaim beszámoltak róla – ő lett az „otthonvezető elvtárs” is.

Én ugyanis az év végével beadtam felmondásomat. Nem bírtam tovább idegekkel. Mikor leszálltam a buszról – jó közlekedés volt még Budáról is –, s mentem végig a Várna utcán munkahelyem felé, előbb egy, aztán kettő, végül egy egész tál gombócot éreztem a gyomromban az irtózattól. Az egészsből elegendő lett, de különösen a leves- és főzelékmocskos ebédlőben az étkezések levevényléséből, s a nevelői szobában a kimondhatatlanul is kialakult politikai dupla Kádár-viszonyokból. Otthon feleségemmel megbeszéltük, hogy mivel nagyon sok közöletlen versem van, s éppen akkor kezdtek el a folyóiratok rendszeresebben közölni, megpróbálok „szabadúszó” lenni. (És ezt apósomék is támogatták.) Barátaim a nevelőotthonban, különösen Szalai Pali és Dzsó (de a vezetőség is) mindent bevetve próbáltak lebeszélni tervemről; még Juhász Ferenc is elmondta, hogy ne tegyem, mert költészetből nem lehet megélni (igaz, jobb munkalehetőséget nem ajánlott) – december végével (s az év, 1968 végével is) otthagytam a Várna utcai konglomerátumot, s mint az összepréselt szőlő a felszakított présben, hatalmasan és jólesően nyújtózkodtam ki a (képzelt) szabadságban.